

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
у Національній академії внутрішніх справ
(03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента –доктора юридичних наук, професора,

Ященка Андрія Миколайовича на дисертацію

Триньової Яни Олегівни за темою:

**«Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в
кримінальному праві України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. У здійсненому авторкою дисертаційному дослідженні підняті актуальні питання щодо відповідності/невідповідності положень вітчизняного кримінального права принципам глобальної біоетики та практичного значення такої відповідності/невідповідності. Доцільність з'ясування вказаного аспекту кримінально-правової дійсності стає зрозумілою за умови усвідомлення сутності та змісту самої біоетики. Опрацювавши значний обсяг літератури з цього приводу, яка раніше не включалась до кримінально-правового наукового обороту, а також матеріали національних та міжнародних конгресів з біоетики, дисертантка формує чітке уявлення щодо сутності і змісту сучасної біоетики та її видів. Далі, вона висовує гіпотезу, що глобальна біоетика в онтолого-аксіологічному сенсі є майже тотожною природному праву, але є більш формалізованим явищем об'єктивної дійсності, що знайшло своє відображення у відповідних нормативно-правових актах міжнародного характеру. Феномен «природне право» не знайшов свого формального визначення, а тлумачиться, зазвичай, лише на доктринальному рівні як антипод позитивістському уявленню про право.

ВДСД НАВС	
Вх. №	2383
15 "	04 2024 р.
кількість аркушів:	
осн. док.	18 додаток —

За таких обставин варто дослухатись до думки, висловленої в дисертації, що в сучасних умовах доцільно працювати над біоетизацією права, а не над «чистим» його оприродненням, якого в сучасних умовах досягти неможливо через відсутність чіткого уявлення щодо самого природного права. Тобто, осмислюючи рівень природності тих чи інших правових положень, а, відповідно, з'ясовуючи рівень їх штучності, надуманості, доцільно оперувати категоріями глобальної біоетики як більш ясного і вербально формалізованого феномену, в порівнянні з природним правом. Зрозумілість біоетики зокрема проявляється в наявності її принципів, відображених у Всезагальній Декларації про біоетику та права людини, прийнятій ЮНЕСКО та інших міжнародних нормативно-правових актах. Головним завданням дисертації Яни Олегівни є з'ясування відповідності національного кримінального права вказаним принципам. Застосувавши відповідну методологію та методику дослідження, основу якої склала ідеалістична діалектика, дисертантка дійшла висновку, що переважна більшість положень Загальної частини кримінального права України відповідає вказаним принципам. Цей висновок сам по собі має неабияке значення. Він свідчить про те, що незважаючи на складну історію свого розвитку, зумовлену несприятливими умовами колоніального минулого, вітчизняна кримінально-правова думка зберегла свою природно-правову парадигму, основу якої складають ідеї гуманізму та справедливості.

Щодо положень Особливої частини національного кримінального права, висновки дисертанта дещо інші. Низка положень цієї частини кримінального права не відповідає принципам біоетики, тобто є неприродними, штучно створеними по волі панівного класу. Таку «невідповідність» авторка, зокрема, вбачає у наявності прогалин в кримінальному законодавстві, що стосуються сфери генної інженерії, використання нанотехнологій тощо. Вони є результатом застарілого, на її думку, позитивістського праворозуміння. Зміна існуючої ситуації вбачається у здійсненні антикримінального правотворення на принципах біоетики (синтез природно-правового та позитивістського типів праворозуміння з домінуванням першого). Слід зазначити, що останнім часом вказана концепція дуалістичного

праворозуміння набуває поширення, відтак пропозиція авторки щодо його запровадження у практику антикримінального правотворення заслуговує на підтримку.

При цьому наголошено на необхідності біоетизації не лише норм кримінального права, але й усієї національної системи права. У цьому контексті в роботі надані пропозиції щодо вектору розвитку доктрини кримінального права (біоетизація), удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, наслідком чого має стати ефективне забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також гармонізація національної системи права з європейськими традиціями правотворення.

З огляду на сучасні виклики, пов'язані з розвитком природничих наук та необхідністю створення відповідного правового забезпечення нових відкриттів, слід констатувати актуальність проведення наукових досліджень на межі різних наукових дисциплін, особливо права та природничих наук (медицини, біології, фізики тощо). Про необхідність подібних наукових досліджень постійно наголошується під час проведення науко-практичних заходів. З огляду на це, дослідження Яни Олегівни Триньової видається особливо цікавим, таким, що прирощує кримінально-правове знання та сприяє розвитку кримінально-правового понятійного арсеналу і свідчить про розвиток цієї галузі науки.

Про актуальність дисертації свідчить і **зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами**. Так дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов'язань, узятих Україною на виконання Рекомендації 1046 щодо використання ембріонів та плодів людини для цілей діагностики, терапії, наукових досліджень, промислового використання та торгівлі (прийнята Парламентською асамблеєю Ради Європи від 24 вересня 1986 р.); Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності

та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (Указ Президента України № 5/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.); Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр. (постанова президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають встановленим вимогам. Їх вірогідність забезпечена:

- використанням широкої джерельної бази за темою дисертації, в тому числі й англомовної (всього 574 найменування); причому були використані також джерела зазвичай не притаманні кримінально-правовим дослідженням, що підтверджує проведений автором аналіз міждисциплінарних проблем у роботі;

- узагальненням результатів вивчення 611 вироків, винесених судами України за різними статтями розділів II, V, VII, IX, X, XX Особливої частини КК України;

- вивченням та використанням в роботі матеріалів з біоетичного напрямку практики ЄСПЛ (96 справ);

- достатньою географією при апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, конгресах, у тому числі – міжнародних;

- проведеними лекціями за темою дослідження у низці європейських університетів (Польща, Сербія, Словаччина);

- достатньо широкому за кількістю (660 осіб – письмово та додатково on-line опитування 539 респондентів), групами (прокурори, судді, адвокати, студенти-юристи,

медичні працівники різних спеціальностей) та часом (протягом всього часу роботи над дослідженням – 10 років) анкетуванню за проблемними питаннями в межах предмета дослідження;

– методикою опрацювання анкет, яка надана в Аналітичних довідках, що містяться в Додатках до дисертації; також в Аналітичних довідках представлено механізм обчислення відсоткового співвідношення відповідності положень КК України принципам біоетики;

Загалом практичне значення роботи підтверджується 13 актами впроваджень, зібраними автором дисертації протягом 10 років дослідження.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Ознайомлення зі змістом дисертації дозволило прийти до висновку, що загалом усі питання плану дисертації розкриті належним чином, поставлені автором задачі дослідження виконані в повному обсязі, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження. За структурою дисертаційне дослідження складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, п'яти розділів, що вміщують 16 підрозділів, в яких висвітлюються основні положення розглядуваної проблематики, загальних висновків, списку використаних джерел (574 найменування на 58 сторінках) та додатків (на 68 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 540 сторінок, із них основний текст дисертації – 392 сторінки.

Архітектоніка дослідження відповідає визначеній меті, адже кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний із попереднім та доповнює його. На початку окремих розділів надано короткий вступ-зв'язок цього розділу із попереднім, що покращує сприйняття матеріалу. Кожен розділ дисертаційної роботи також завершується висновками до нього. Така структура дисертації відповідає, загалом, меті, об'єктові та предметові дослідження, вимогам МОН України.

Дисертація відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03.

Автореферат дисертації Яни Олегівни Триньової повно відтворює основні положення та висновки дисертації. Їх зміст та положення, що є предметом захисту,

ідентичні. І дисертація, і її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що в дисертації вперше поставлено й вирішено наукову-прикладну проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування концепції теоретичних засад та практики реалізації принципів біоетики у кримінальному праві України, що надало можливість удосконалити відповідні положення сучасної кримінально-правової доктрини, правотворення та правозастосування у сфері кримінального права.

Враховуючи це, Яною Олегівною сформульовані наступні положення:

— доведено, що результати практики реалізації принципів біоетики повинні бути використані кримінально-правовою наукою для вдосконалення наявних та створення нових кримінально-правових норм, призначенням яких є забезпечення охорони людини від суспільно небезпечних посягань у сфері використання «небезпечного знання»;

— виявлено співвідношення біоетики як феномену спорідненого з природним правом та кримінального права на засадах координації (сприйнятті біоетикою кримінального права, як необхідної складової власного змісту та реалізація в такому праві власних принципів як раціональної парадигми відображення дійсності з метою збереження планетарної екосистеми) та субординації (залежність принципів та інших положень кримінального права від принципів біоетики на доктринальному, правотворчому та правозастосовному рівнях), а також наявність спільних для них біоетико-правових проблем, пов'язаних із використанням «небезпечного знання», зокрема проблеми пов'язані із недоторканністю геному людини (створення химер, клонування тощо); забезпечення права ембріона (плоду) людини на життя; забезпечення безпечного використання нанотехнологій тощо;

— з'ясовано межі можливого впливу принципів біоетики на розвиток теорії кримінального права шляхом домінування природного права в контексті дуалістичної концепції праворозуміння; включення до кримінально-правового понятійного апарату понять «біоетика», «принципи біоетики», «біоетизація

кримінально-правового простору», «біоетичні кримінально-правові проблеми», «біоетичні засади правового забезпечення протидії кримінальним правопорушенням»;

– здійснено розподіл підстав біоетизації вітчизняного кримінального права на внутрішні (невідповідність українського нормотворення у галузі кримінального права та правозастосування кращим європейським традиціям); зовнішні (процеси інтеграції та уніфікації кримінального законодавства в межах Європейського Союзу);

– концептуально доведено значення принципів біоетики в системі сучасного кримінального права та законодавства, які формують нове, біоетичне праворозуміння, як синтез природного та позитивістського розуміння права, що є підґрунтям для створення правових за своєю сутністю законів у галузі кримінального права;

– обґрунтовано, що сучасне правотворення у сфері кримінального права, здійснюване на принципах біоетики, сприятиме усуненню колізій і прогалин, а сам процес біоетизації норм кримінального права й усієї національної системи права сприятиме ефективному забезпеченню прав та свобод людини і громадянина;

– здійснено доктринальне дослідження Загальної частини КК України на відповідність принципам біоетики, на основі чого встановлено, що вона, в основному, відповідає таким принципам, а незначний обсяг невідповідності становить підінститут конфіскації майна, здобутого легальним шляхом (загальна конфіскація) та Особливої частини КК України, яка також відповідає таким принципам, однак незначний обсяг невідповідності полягає в наявності прогалин у кримінальному законодавстві, пов'язаних з відсутністю у ньому засобів кримінально-правового реагування на прояви кримінально протиправної поведінки, переважно у сфері оперування «небезпечним знанням» (розділ II, IX, X, XX Особливої частини КК України);

– з огляду на виявлені прогалини у кримінальному законодавстві (у розділ II Особливої частини КК України відсутнє визначення початку забезпечення кримінально-правової охорони життя людини; у розділах IX, X Особливої частини

КК України не передбачена відповідальність за правопорушення у сфері використання нанотехнологій; у розділі XX Особливої частини КК України не передбачена відповідальність за незаконне проведення експериментів над геномом людини (клонування, створення химер тощо)) запропоновані шляхи усунення виявлених прогалин на основі розробленого біоетичного алгоритму правотворення через визначення початку кримінально-правового забезпечення життя людини з 15-го дня після запліднення; встановлення кримінальної відповідальності за порушення правил нанотехнологічної безпеки та застосування ксенотрансплантатів у трансплантології й за правопорушення у сфері клонування, зокрема, створення гібридів живих істот (химер), а також за залишення клону людини у стані його розвитку понад 14-ти днів після запліднення (окрім кріоконсервації), визнавши такі діяння кримінальними правопорушеннями проти безпеки людства;

удосконалено:

– концептуальні підходи щодо поняття глобальної біоетики шляхом застосування синтезу двох типів праворозуміння, природно-правового та юридико-позитивістського, з метою використання такого визначення в доктрині кримінального права та процесі відповідного правотворення;

– наукове розуміння глобальної біоетики як міжгалузевого знання щодо правил співіснування людини з іншими елементами екосистеми та організація життєдіяльності суспільства за вказаними правилами з метою збереження життя на Землі та одного з джерел кримінального права;

– зміст принципів глобальної біоетики, а саме: екоцентризму; альтруїзму; транспарентності; раціоналізму; рівноваги; обмежень; безпеки життєдіяльності та реалізму;

– положення теорії кримінального права шляхом їх розгляду через призму дуалістичної концепції праворозуміння (синтез природно-правового та позитивістського підходів до визначення сутності права) та концепції примату екоцентризму (пріоритет екосистеми над іншими цінностями);

дістало подальший розвиток:

– методика дослідження кримінально-правових явищ, шляхом застосування не властивих кримінальному праву методів пізнання (ідеалістична та трагічна діалектики, гештальт-підхід до вивчення певних явищ, екзистенціалізм), що дозволило всебічно розробити теоретичні засади та практику реалізації принципів біоетики у кримінальному праві України з позиції домінування природного права;

– напрями практики реалізації біоетики в системі норм кримінального права шляхом застосування синтезу природно-правового та юридико-позитивістського типів праворозуміння;

– алгоритм правотворення у сфері кримінального права, який засновується на принципах біоетики і складається з гносеологічного, інституціонального та матеріального рівнів;

– наукове бачення удосконалення кримінального права в механізмі протидії кримінальним правопорушенням, шляхом біоетизації кримінально-правових норм (забезпечення їх відповідності принципам біоетики);

– уточнення понять «клонування», «ембріон людини» «репродуктивне клонування» шляхом внесення змін та доповнень до Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» (2004), що сприятиме встановленню та реалізації кримінальної відповідальності за порушення вимог цього закону;

– знання про об'єктивні ознаки ст. 172, 173, 236, 439 КК України, що мають поширюватись на сферу нанотехнологій, забезпечуючи в такий спосіб нанобезпеку, враховуючи тотальну небезпеку для людей і безсилля правової системи у врегулюванні відносин між людьми у сфері нанотехнологій та забезпеченні безпеки всього населення.

У роботі є багато й інших позитивних моментів. Отже, усі положення, висновки та рекомендації, обґрунтовані в дисертації Яни Олегівни Триньової, наділені, без сумніву, ознаками новизни, є значним внеском в науку кримінального права та кримінології.

Важливість і значення результатів дослідження для науки і практики. Положення, висновки та рекомендації сформульовані у дисертації, окрім теоретичного, мають також **практичне значення** і можуть бути використані у

науково-дослідній роботі – як вектор для проведення подальшої біоетизації системи кримінального права та законодавства та інших галузей права України з метою забезпечення безпеки планетарної екосистеми, прав і свобод людини й громадянина; у *законотворчій діяльності* – шляхом внесення змін і доповнень до КК України, запровадження нових положень до проекту КК України та законів України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про заборону репродуктивного клонування людини»; у *правозастосовній діяльності* – при реалізації положень КК України, що забезпечують право на життя і здоров'я, безпеку виробництва, трудові права, екологічну безпеку, безпеку людства; в *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального права, кримінології, криміналістики, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України, що загалом підтверджується 13 (тринадцятьма) актами впровадження.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації та авторефераті в опублікованих працях. Опубліковані авторкою наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у цьому дисертаційному дослідженні. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 3 одноособових монографіях, 28 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук та 11 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з наряду, з якого підготовлено дисертацію, 26 опублікованих тезах наукових доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах та конгресах, 5 працях, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом, таким чином, дало підстави для **загальної оцінки роботи:** авторкою проведене комплексне, самостійне, творче і завершене дослідження теоретичних засад та практики реалізації принципів

біоетики в кримінальному праві України.

Проте, поряд із достатньо високою позитивною оцінкою дисертаційної роботи Яни Олегівни одночасно у мене, як офіційного опонента, є низка критичних, або, можливо, дискусійних зауважень. Вони зводяться до наступного.

По-перше, у підрозділі 1.4 «Співвідношення принципів біоетики з принципами кримінального права» розділу 1 «Теоретичні та методологічні засади дослідження реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України» дисертантка зазначає, що всі біоетичні принципи, хоча й з певними застереженнями, все ж таки знаходять своє відображення у загальноправових принципах та принципах кримінального права. У загальному вигляді вони дозволяють створити нову, необхідну за сучасних потреб систему координат, задати новий біоетичний вектор, відповідно до якого має розвиватись кримінальне право та законодавство. У зв'язку з цим, чи вважає дисертантка за доцільне закріпити у будь-якій формі ці принципи у Загальній частині чинного або нового Кримінального кодексу України, з огляду на їх визначальний, суттєвий вплив на кримінальне право та законодавства у цілому?

По-друге, у підрозділі 4.3 «Реалізація принципів біоетики в інституті засобів кримінально-правового характеру» розділу 4 «Реалізація принципів біоетики в положеннях Загальної частини Кримінального кодексу України», авторка вживає термін «засіб» замість передбаченого в чинному кримінальному кодексі «захід». На думку здобувачки, під терміном «засоби» необхідно розуміти матеріально-правові інструменти реагування державою на вчинене кримінальне правопорушення. Тоді як законодавчо визначений термін «заходи», описуючи фактично те саме, формально містить опис не інструментів, а організацію діяльності з їх застосування, включаючи й процесуальні норми.

Доречно звернути увагу на те, що подібну позицію щодо розрізнення понять «захід» та «засіб» в кримінальному праві (законі) розділяють й інші науковці. Навіть в концепції створення нового Кримінального кодексу України робоча група використовує вже термін «засіб» для позначення категорії «захід». Загалом у теорії права розуміння терміну «правові засоби» було і залишається предметом наукової

дискусії. Відсутня єдність думок і щодо того, яке різноманіття правових явищ або феноменів належать до правових засобів. Однак, з певною долею умовності можна зазначити, що у теорії права склалися принаймні два основні напрями досліджень правових засобів: інструментальна теорія та діяльнісний підхід. Прихильники інструментальної теорії під засобами правового регулювання розуміють певні передумови (або умови), встановлені нормами права, за допомогою яких здійснюється нормативно-правове регулювання. З позицій діяльнісного підходу правові засоби є особливими діями, способами досягнення суб'єктами своїх цілей. У зв'язку з цим, окремі вітчизняні науковці, які віддають пріоритет використанню у кримінальному праві саме терміну «засіб», спираючись на праці відомого теоретика права С. С. Алексєєва, зазначають, що усі засоби в кримінальному праві (законі) можна поділити на дві великі групи: 1) кримінально-правові засоби-установлення і 2) кримінально-правові засоби-діяння, які фактично є ні чим іншим як кримінально-правовими заходами (Пономаренко Ю. А. *Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія*. Харків : Право, 2020. С. 34–35, 41, 88–92.). Вже у зв'язку з цим, твердження дисертантки про те, що в кримінальному законодавстві або праві «присутні» виключно матеріально-правові інструментальні засоби кримінально-правового реагування на вчинене кримінальне правопорушення виглядає сумнівним, адже насправді у кримінальному законі (праві) наявні ще й матеріально-правові діяльнісні явища, що також виступають інструментами досягнення цілей, що стоять перед законом, та наявність яких категорично заперечується дисертанткою. При чому у такому випадку не йде мова виключно про ті діяльнісні явища, що полягають зокрема у призначенні покарання, заміні покарання на більш м'який вид або пом'якшенні покарання. Тут йдеться власне і про конкретні види покарань, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, виключення кримінальної відповідальності, обмежувальні заходи, примусові заходи медичного і виховного характеру, примусові заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Окрім іншого змістовна ознака цих правових явищ є може полягати у певній діяльності або, навпаки, бездіяльності, що надає можливість здійснити або досягти

що-небудь. Скажімо, покарання у вигляді позбавлення волі полягає в *ізоляції* засудженого та *поміщенні* його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Примусовими заходами медичного характеру є *надання* амбулаторної психіатричної допомоги, *поміщення* особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, в спеціальний лікувальний заклад.

Належить також звернути увагу і на те, що виокремлюючи різні критерії класифікації відомі теоретики права переважно зазначають, що різновидами чисельних правових засобів, залежно, наприклад, від їх функціональної ролі, можуть бути охоронні засоби, до яких власне і належать санкції, *заходи покарання*, позови і т. ін.). Отже, різновидом охоронних засобів є заходи покарання та очевидно, що й інші заходи кримінально-правового характеру. Інакше кажучи, кримінально-правові заходи є лише одним із проявів правових засобів у цілому.

Окремо хотілося б звернути увагу і на те, що вже цитований мною Ю. А. Пономаренко зазначає, що за етимологічним значенням терміни «засоби» та заходи» є не лише фонетичною співзвучними, але є дуже близькими, тобто фактично тотожними за змістом. Тому академічне словникове тотожне тлумачення цих термінів, з погляду дослідника, не може викликати нерозуміння, а, тим паче критики. З огляду на це, не зрозуміло чому дисертантка відрізняє термін «заходи» від терміну «засоби», виключно за ознакою *діяльності з організації* застосування останніх. Очевидно, що діяльнісні явища та організація процесу застосування діяльнісних явищ – це не одне і те саме. Отже, у випадках віддання пріоритету терміну «засоби» над терміном «заходи», принаймні у сфері кримінально-правового регулювання, ми вдаємося до своєїрідної підміни понять і не більше, «визначаючи певне явище тим, що насправді таким не є, оскільки воно є чимось іншим через реалістичність відображення його змісту».

По-третє. Наступне зауваження певним чином впливає з попереднього, адже не може не звернути на себе увагу і система заходів кримінально-правового характеру, якою користується авторка у своєму дослідженні (*підрозділ 4.3 «Реалізація принципів біоетики в інституті засобів кримінально-правового*

характеру» розділу 4 «Реалізація принципів біоетики в положеннях Загальної частини Кримінального кодексу України»). Зокрема, на її думку, сукупність визначених у законі засобів кримінально-правового реагування узагальнено можливо уявити наступним чином: 1) звільнення від кримінальної відповідальності; 2) кримінальна відповідальність; 3) засоби кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; 4) примусові засоби виховного характеру та примусові засоби медичного характеру щодо осіб, які не є суб'єктами кримінального правопорушення. Враховуючи, що категорія заходів є суто теоретичним надбанням, і в законі не визначена, слід допустити можливість наукових пошуків щодо систематизації видів рефлексії держави на вчинене суспільно небезпечне діяння, що може містити ознаки кримінального правопорушення. Водночас уявляється, враховуючи дійсний предмет дослідження, в який не входить аналіз саме заходів кримінально-правового реагування на різні прояви кримінально-протиправних або суспільно небезпечних діянь, можливо було б взяти усталену теорію їх систематизації.

По-четверте, у підпідрозділі 5.1.1 «Визначення початку життя людини та встановлення його кримінально-правового забезпечення» підрозділу 5.1 «Реалізація принципів біоетики в інституті кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи» розділу 5 «Реалізація принципів біоетики в положеннях Особливої частини Кримінального кодексу України», дисертантка до кола сучасних біоетичних кримінально-правових проблем, пов'язаних з відкриттям небезпечного знання в різних сферах об'єктивної дійсності, відносить необхідність перенесення моменту кримінально-правового забезпечення охорони початку життя людини на більш ранню стадію розвитку організму людини та ін. У зв'язку з цим, вона пропонує визначити початок кримінально-правової охорони життя людини з 15-го дня створення зиготи. На підтвердження своєї позиції, Яною Олегівною наводяться наукові аргументи щодо етапів розвитку організму людини, результати наукових експериментів. Вочевидь з теоретичної точки зору є підстави вважати позицію авторки науково допустимою. Водночас як дисертантка уявляє практичний аспект такої пропозиції, чи вплине така позиція у випадку її

нормативного визначення на кваліфікацію відповідних кримінальних правопорушень та практику кримінально-правового реагування на них у вигляді різних за ступенем своєї суворості заходів кримінально-правового характеру? Відповідь на це питання не знайшло свого відображення у тексті роботи, а тому залишається відкритим.

По-п'яте, у підрозділі 5.2 «Реалізація принципів біоетики в інституті кримінальних правопорушень проти трудових прав людини, проти громадської безпеки та безпеки виробництва» розділу 5 «Реалізація принципів біоетики в положеннях Особливої частини Кримінального кодексу України», авторка згадує про доцільність розроблення національних стандартів дотримання безпеки у сфері використання нанотехнологій. Враховуючи пропозиції надані авторкою в інших підрозділах дисертації щодо розв'язання біоетичних кримінально-правових проблем за допомогою норм позитивного права, доцільно було б продовжити цей логічний ланцюг та надати пропозиції й щодо розроблення стандартів використання наночасток.

По-шосте, у підрозділі 5.3 «Реалізація принципів біоетики в інституті кримінальних правопорушень проти безпеки людства» розділу 5 «Реалізація принципів біоетики в положеннях Особливої частини Кримінального кодексу України», авторка описує пропозиції щодо криміналізації діянь, пов'язаних з експериментами над геномом людини (клонування людини, створення химер тощо). Ці пропозиції ґрунтуються переважно на результатах опитування певних респондентів щодо необхідності внесення до розділу XX КК України таких складів кримінальних правопорушень як: 1) проведення репродуктивного клонування людини; 2) ввіз на територію України та вивіз з території України клонованих з будь-якою метою ембріонів; 3) створення гібридних ембріонів (химер); 4) проведення будь-яких дослідів над клонованими людьми чи/та химерами. Вочевидь, в умовах створення нового Кримінального кодексу України, наведена пропозиція набуває особливої актуальності. Водночас висновок про доцільність або недоцільність криміналізації певних кримінальних протиправних діянь, як відомо, має ґрунтуватися на вироблених доктриною кримінального права підставах

та принципах криміналізації суспільно небезпечних діянь. Однак, аналіз таких чинників криміналізації авторкою в роботі на жаль не здійснювався. Це ставить під сумнів переконливість авторки в необхідності їх законодавчої регламентації, особливо в умовах наявних сьогодні чисельних законотворчих ініціатив у багатьох сферах суспільного життя. Тут належить звернути увагу на те, що на сторінках дисертаційного дослідження здобувачкою зазначається, що власне за допомогою принципів біоетики, *на відміну від традиційної теорії криміналізації*, можливо визначити необхідне коло суспільно небезпечних діянь, що заслуговують криміналізації не лише на час вирішення цього питання. За такою логікою складається враження, що здобутки теорії криміналізації вже не є актуальними у питаннях криміналізації, діянь пов'язаних з експериментами над геномом людини. Не применшуючи наукової значущості принципів біоетики у сфері кримінального права, уявляється, що все ж таки подібне твердження є дещо сумнівним, тим більше, що відповідні пропозиції з нормативної визначеності подібних кримінальних правопорушень в Особливій частині КК України очевидно, що ґрунтуються на принципі міжнародно-правової необхідності (допустимості) криміналізації або декриміналізації кримінально протиправних діянь.

Крім того, якщо і гіпотетично і припустити доцільність криміналізації вказаних кримінальних протиправних діянь не зрозуміло чим обумовлена позиція авторки щодо їх криміналізації саме в XX розділі Особливої частини КК України, а не в будь-якому іншому.

Нарешті, пропонуючи криміналізувати вказані кримінальні протиправні діяння, дисертантка чомусь не визначає конкретні види і межі покарань, які потенційно мали б бути застосовані у випадку вчинення тих діянь, що передбачені в їх диспозиціях, тобто не пропонує закріплення моделей відповідних санкцій цих кримінально-правових норм. Уявляється, що такий підхід визначально є хибним, оскільки караність кримінального протиправного діяння є не лише негативним наслідком його вчинення, але і свідченням ступеня його суспільної небезпечності як основного і ключового критерію криміналізації кримінальних протиправних посягань.

Насамкінець, *по-сьоме*, дисертація Яни Олегівни не позбавлена й деяких формальних або, можливо, технічних недоліків. Тут належить звернути увагу на те, що характеризуючи елементи наукової новизни, нею зазначається, що в роботі *дістало подальший розвиток методика дослідження кримінально-правових явищ, шляхом застосування не властивих кримінальному праву методів пізнання* (ідеалістична та трагічна діалектики, гештальт-підхід до вивчення певних явищ, екзистенціалізм), що дозволило всебічно розробити теоретичні засади та практику реалізації принципів біоетики у кримінальному праві України з позиції домінування природного права. Водночас у вступі дослідження нею зазначається, що для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувались *загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання*. Отже, не зрозуміло ідеалістична та трагічна діалектики, гештальт-підхід до вивчення певних явищ, екзистенціалізм – це не властиві для кримінального права методи пізнання чи все ж таки вони є різновидами загальнонаукових та спеціальних методів такого пізнання? Крім того, зазначаючи зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, авторкою вказується, в рамках яких програм, тематичних планів і наукових тематик, виконувалося дисертаційне дослідження, але без зазначення номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт, що є обов'язковою вимогою. Йдеться, зокрема, про «Основні напрями наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр.».

Разом з тим наведені міркування не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження Яни Олегівни не знижують її наукової та практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на актуалізацію наукового дискурсу щодо порушених у дисертаційному дослідженні проблем. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів. Підсумовуючи слід констатувати, що подана на рецензування дисертація є сучасним, актуальним, доволі сміливим науковим дослідженням, у якому вирішуються не тільки завдання прикладного характеру, але й

фундаментальні проблеми міжгалузевого характеру. У зв'язку з цим, враховуючи викладені вище позитивні характеристики дисертації, є підстави зробити висновок, що дисертаційне дослідження **Яни Олегівни Триньової «Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України»** за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертації та автореферату, відповідає вимогам, що встановлені у пунктах 9, 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.

Дисертаційне дослідження є завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить висунуті здобувачем наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі юридичної науки, що розв'язують важливу науково-прикладну проблему теоретичних засад та практики реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України та щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права. Авторка дисертації – **Триньова Яна Олегівна** на підставі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**професор кафедри кримінального права і
кримінології факультету № 1**

**Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

А. М. Ященко